

Evaluarea psihologică prin teste în România: o stare actuală și perspective

Dragoș Iliescu¹

D&D Research

Testul psihologic este probabil cea mai valoroasă contribuție făcută de psihologie, ca știință specifică, la repertoriul general al științelor. Este atât de fascinant ca obiect de studiu pentru unii și de important din punct de vedere practic pentru alții dintre colegii noștri, încât în jurul testului psihologic s-a creat o întreagă ramură a metodologiei, care aproape că poate fi o știință de sine stătătoare: psihometria.

Practicile legate de utilizarea testului psihologic în România sunt grefate de aceleași tare ca și practica generală a psihologiei, marcată de prea multe ori de o atitudine ilar de îmbătrânită sau chiar de o îngrijorătoare lipsă de profesionalism. Nu este întrutotul de mirare ca, după atâția ani de interdicție ca disciplină academică, „somnul” psihologiei să nască monștri. Sau, poate, totuși, la aproape două decenii de la reînvierea psihologiei, este de fapt de mirare.

Scopul acestui editorial este acela de a face o trecere în revistă și totodată de a sensibiliza psihologii prin evocarea unui studiu empiric realizat în urmă cu un an, cu privire la etica practicilor legate de teste și testare, în cazul psihologilor din România. Rezultatele studiului au fost prezentate deja de două ori, în locuri diferite și din perspective diferite (Iliescu 2008a, b) și au suscitat, în mod neașteptat, mai mult interes în afara țării decât în țară.

Cercetarea s-a desfășurat pe baza unui model de anchetă prin chestionar, administrat prin email și internet. Eșantionul intenționat a fost de 1200 de psihologi practicanți, dintre care ~900 erau la acel moment înregistrați cu drept de liberă practică în Colegiul Psihologilor din România. Acești 1200 de psihologi au primit invitații prin email, pentru a completa chestionarul trimis prin atașament, sau pentru a intra pe site-ul care a găzduit culegerea de date și a oferi răspunsurile lor online. Culegerea de date s-a desfășurat în perioada 14 Aprilie-10 Iulie 2008. Rata de returnare a chestionarelor a fost de 39.25%, colecția de date bazându-se pe răspunsurile a 471 psihologi. Dintre aceștia, 108 (23%) sunt de sex masculin și 363 de sex feminin, având vârste cuprinse între un minim de 21 și un maxim de 49 de ani ($m=29.43$, $SD=6.33$). Din punct de vedere al experienței profesionale, 3.40% au raportat experiență sub 1 an, iar 7.22% experiență mai mare de 20 de ani (21.87% între 1-3 ani, 21.02% între 4-6 ani, 21.23% între 7-10 ani, 25.27% între 10-20 ani, $m=8.43$, $SD=6.33$). Din punct de vedere al

¹ Adresa de corespondență:
dragos.iliescu@testcentral.ro

specializării, 98 (20.81%) se consideră psihologi industrial-organizaționali, 202 (42.89%) psihologi clinicieni sau psihoterapeuți și 171 (36.31%) psihologi școlari sau educaționali.

Studiul a acoperit șase domenii, care vor fi discutate mai pe larg în continuare: încălcarea de copyright (uz legal vs. ilegal), materialele testării (calitate și acoperire), caracteristici psihometrice (fidelitate, validitate, norme), procedura de testare (consimțământ informat, divulgarea datelor rezultate din testare), calificarea și formarea utilizatorilor și securitatea testelor.

S-a observat că doar 3.82% (!) din psihologii chestionați au declarat că utilizează întotdeauna legal testele pe care le folosesc, aproximativ 50% utilizează și teste legale și ilegale, iar 46.28% nu au utilizat niciodată un test în mod legal (licență). Sursa principală de copii ilegale este în continuare universitatea, 40.18% declară că au copiile ilegale pe care le utilizează din universitate, iar 35.80% declară că le-au primit chiar de la profesorii lor. O parte semnificativă dintre cei chestionați (9.47%) declară că folosesc copiile ilegale ca parte a unei politici a organizației în care lucrează și că le sunt puse la dispoziție de către angajator (companie, spital, centru de consiliere etc.).

În ceea ce privește materialele utilizate în testare, doar 4.46% dintre cei chestionați declară că posedă un manual tehnic al testului, în formă originală, pentru toate testele utilizate, iar 62.85% nu au un manual tehnic în formă originală pentru nici unul din testele folosite. Un procent imens, de 60.30% dintre cei chestionați, declară că nu au văzut niciodată materialele originale ale testului pe care îl utilizează cel mai des. Iar referitor la foile de răspuns și grilele de scorare, doar 5 și respectiv 10% dintre participanți declară că le utilizează în format original.

Discuția referitoare la caracteristicile psihometrice ale testelor utilizate este la granița dintre ilar și absurd: gândindu-se la testul pe care îl utilizează cel mai frecvent, 25.90% dintre psihologi nu au văzut niciodată evidența validității (sub forma unui articol, studiu publicat sau comunicare științifică), dar cred cu tărie că există. Mai rău, 22.29% nu au văzut niciodată o astfel de evidență și *nici nu îi interesează dacă există sau nu (!)*. O eroare fundamentală este aceea prin care cea mai mare parte dintre participanți ajung la concluzia că un test este valid: 44.16% consideră că avizarea prin Colegiul Psihologilor este o dovadă științifică de

validitate (și nimic nu este mai greșit decât aceasta: validitatea ar trebui judecată pe baza dovezilor *consultate*; primând așadar articolele publicate și nu un verdict care poate fi ușor dat și din alte considerente). Doar 26.75% consideră că numărul studiilor publicate este un indicator al validității și doar 2.97% iau această decizie bazându-se pe investigațiile publicate, efectuate în România, pe aceeași populație ca aceea în care ei doresc să îl utilizeze.

Normele utilizate sunt în cea mai mare măsură norme locale, indigene (42.68%), dar, totuși, 30.79% dintre participanți declară că utilizează norme internaționale, iar 26.54% (!) declară că nu știu de unde provin normele lor. Doar ~17% dintre participanți utilizează norme despre care știu că au fost generate în ultimii 10 ani, 16.35% știu că folosesc norme mai vechi de 20 de ani, iar peste 35% din participanți nu au idee când au fost generate normele utilizate de ei. Un procent de 45% nu discută valoarea unui eșantion normativ, iar cei care judecă adecvarea unui eșantion normativ, atunci când fac asta, iau în considerare exclusiv volumul (44.37%). Doar 10.19% din participanți iau în considerare în aceste cazuri volumul și structura eșantionului normativ.

Procedura de testare este caracterizată și ea de unele tare. Doar 0.85% dintre cei chestionați culeg consimțământul informat în scris, 12.95% declară că îl culeg verbal. Aproximativ 50% dintre participanți nu culeg consimțământ informat de la persoanele testate, iar 34.18% dintre participanți nu știu ce este acela „consimțământ informat”. Testul utilizat este de cele mai multe ori unul singur, același, pentru toate cazurile întâlnite; psihologii din România neadaptând testul la situația specifică evaluată: 12.95% dintre participanți declară că utilizează un singur test indiferent de situație, iar 68.79% declară că au cel mult 3 teste, pe care le rotesc în funcție de situație. Scorarea preferată este în continuare cea manuală (77.92%). După scorare, 19.32% dintre participanți declară că pun la dispoziție clienților scoruri brute, neinterpretate, iar 18.26% pun la dispoziția lor răspunsurile brute la itemi.

Aproximativ 95% dintre cei chestionați se consideră calificați și foarte calificați pentru a utiliza testele pe care le utilizează. Cu toate acestea, când sunt întrebați unde au dobândit calificarea pe testul specific utilizat, doar aproximativ 8% dintre participanți pot declara că au training care excede 10 ore, iar 77.71% au pe respectivul test mai puțin de 5 ore de

training. Pentru majoritatea participanților formarea pentru aceste teste provine din universitate, doar ~10% declară că au training specializat, realizat de editorul testului.

În fine, din punctul de vedere al securității testului aproape 70% dintre participanți declară că ar da un test unui coleg care îl cere, iar 12.31% au recunoscut că au antrenat în trecut cel puțin o persoană (prieten, coleg, membru de familie etc.) pentru a trece un anumit test.

Putem concluziona că testarea psihologică din România prezintă la acest moment o imagine mai degrabă sumbră, funcționând într-un mediu caracterizat de utilizarea de către cea mai mare parte a psihologilor a unor versiuni vechi de teste, a unor versiuni neadaptate, neactualizate sau neactualizate corespunzător, cu materiale de testare de o calitate extrem de joasă (copii la care nu se mai poate intui forma originalului), lipsite de manuale tehnice, lipsite de training adecvat, teste „indigene” lipsite de cele mai elementare studii de validare etc.

Cu tristețe observăm că în România standardele etice legate de utilizarea testelor nu sunt cunoscute: prea mulți din psihologii români sunt mulțumiți și se simt puternici și cu căldură protejați de necunoașterea lor. La noi nu s-a auzit încă decât de prea puțini de Declarația Universală a Principiilor Etice pentru Psihologi (*Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists*, Gauthier, 2008), adoptată în comun de Uniunea Internațională a Științei Psihologice (*International Union of Psychological Science*, IUPsyS) și de Asociația Internațională de Psihologie Aplicată (*International Association of Applied Psychology*, IAAP), nici de Standardele pentru Testare Psihologică și Educațională promovate de APA (*Standards for educational and psychological testing*, AERA, APA, NCME, 1999), nici de recomandările Comisiei Internaționale pentru Teste (*International Test Commission*, ITC) privind utilizarea și respectiv adaptarea testelor (Bartram, 2000; Bartram & Coyne, 2005). Puțini au auzit de faptul că în câteva luni va exista un certificat de liberă practică europeană, emis de EFPA (*European Federation of Psychologists' Associations*), în care unul sau doi români joacă un rol mai activ decât orice asociație profesională din România. Și, în fine, majoritatea inclusiv a celor care se presupune că lucrează pentru dezvoltarea psihologiei în România, se uită cu ochi mirați de copil și cu dorința explicită de a duce mâna la gură pentru a-și roade unghiile,

la noul standard ISO (DIN 33430, ISO TC230) pentru evaluare și testare psihologică în mediul organizațional, care va conferi competențe de testare nepsihologilor.

La nivelul Europei, mi-e teamă că România se va compara extrem de negativ în ceea ce privește practicile de testare cu alte state – iar asta va reflecta cu siguranță valoarea unora dintre profesioniștii care clădesc psihologia la noi. Și, desigur, această comparație este iminentă: La inițiativa Comisiei pentru Teste și Testare din cadrul EFPA (*Federația Europeană a Asociațiilor Psihologice*) a fost demarată o cercetare pentru a afla opinia psihologilor din mai multe țări europene despre diverse aspecte legate de testarea psihologică. Aceste informații vor fi utilizate pentru a lua decizii care să îmbunătățească uzul testelor psihologice în Europa. Studiul se derulează concomitent în 26 de state și rulează în România din luna iulie, înregistrând până la acest moment peste 1000 de participanți. Îndemnăm pe toți cei care doresc să își expună opinia și care nu au avut încă ocazia să o facă, să viziteze <http://www.testcentral.ro/efpa/>.

Este datoria acelorora dintre psihologi pentru care lucrurile expuse aici nu sunt necunoscute, acelorora care au făcut din activitatea lor cazuri de bună practică în domeniu, să își asume leadershipul pentru schimbarea acestei situații care ne afectează pe toți, fără diferență și care impiedică sever calitatea serviciilor pe care profesia noastră le poate oferi societății.

Bibliografie

- AERA, APA, NCME (1999). *Standards for educational and psychological testing*. Washington, DC: AERA.
- Bartram, D. (2000). *International Guidelines for Test Use*. Punta Gorda, FL: ITC.
- Bartram, D., & Coyne, I. (2005). *International Guidelines on Computer-Based and Internet-Delivered Testing*. Punta Gorda, FL: ITC.
- Gauthier, J. (2008). Universal declaration of ethical principles for psychologists. In J. E. Hall, & E.M. Altmaier (Eds.), *Global promise: Quality assurance and accountability in professional psychology* (p. 98-105). New York: Oxford University Press.
- Iliescu, D. (2008a). *Romanian psychologists' view on ethic test usage*. Lucrare prezentată la al 29-lea Congres Internațional de Psihologie, Berlin, Iulie 2008.
- Iliescu, D. (2008b). Ethical aspects of psychological testing in Romania. *Testing International*, 20, December.